
Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Ahıska Oyunları

Minara Aliyeva Esen

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Özet. Çocuklarla iletişim kurmanın, onların dünyasını paylaşmanın birçok yolu vardır. Oyun, bu yolların en doğal olanı, en sık kullanılanı ve en sağlıklı sonuç verenidir.

Çocuk oyunları halkbiliminin çok önemli konularından biridir. Ancak gerek Türkiye’de gerekse Türk dünyasında yapılan halkbilim çalışmalarında bu konuya gereği kadar önem verilmediği görülmektedir. Bu araştırmanın amacı; geleneksel çocuk oyunlarının eğitimsel değerini göz önünde bulundurarak, Ahıska Türklerinde kültürün bir parçası olan, unutulmaya yüz tutmuş çocuk oyunlarının çocukların hem sosyal hem de fiziksel gelişimleri açısından değerlendirilmesidir.

Esas Kelimeler: Geleneksel, Çocuk, Oyun, Ahıska.

Abstract. There are manyways to establish communication with children and to understand them. Children plays are an often used, most natural and successfully way for this purpose.

Children plays are also one of the important subject in matter folklore studres. On the odher hemd, it is seen that children plays hawe not been taken into consideration in the folklore researches neither in Turkey nor in other Turkish speaking countries enough. The purpose of this study is to

analyze the role of the almost forgotten children plays of Akhiska-Turks by the physical and social development of children, considering the educational importance of the children plays.

Keywords: Traditional, Children, Play, Akhiska.

---

*“Vücudun ve fikrin gelişiminde oyunun rolü başta gelir.
Bunu böylece bil; programını ona göre düzenle!” (Guts Muths)*

Giriş

Yetişkinler oyundan hoşlanır, ancak çocuklar oyun oynar. Oynamak çocuğun fiziksel, bilişsel gelişimini ve yaratıcı olmasını sağlar. Oyun oynarken çocuk, ailesinin ve toplumun bireyi olduğu kadar, oyun topluluğunun da eşit bir üyesidir. Oyunu çocuk, kendini kanıtama, doyum sağlama ve eğlenme aracı olarak kullanır. Öte yandan oyunun çocuğu yetişkin yaşamına hazırlayan, onu etkin kılan bir yanı olduğu da hatırdan çıkartılmamalıdır. Aynı zamanda her çocuğun yaşamı için gerekli olan bir etkinliktir (Ataman, 1983).

Çocuklarla iletişim kurmanın, onların dünyasını paylaşmanın bir yolu olan oyun, iletişim kurma yollarının en doğal olanı, en sık kullanılanı ve en sağlıklı sonuç verenidir. Genel olarak oyun; “belli bir amaca yönelik olan ve olmayan kurallı ya da kuralsız gerçekleştirilen, fakat her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, dil, duygusal ve sosyal gelişimini temel alan gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme süreci” şeklinde ifade edilmektedir (Dönmez-Baykoç, 1992).

Oyun; çocuğun kendini tanımasına ve kendini başkalarından ayıran özelliklerinin bilincine varmasına yardımcı olur. Özellikle evcilik oyunları, hayal ve taklit oyunları ve çeşitli meslekleri dramatize etme gibi oyunlar, çocuğa sosyal gelişim yönünden önemli katkılar sağlamaktadır. Çocuk oynarken diğer insanlarla iletişim kurmayı, paylaşmayı, işbirliği ve yardımlaşmayı, birlikte problemleri çözmeyi öğrenir. Sosyal kuralları ve etik değerleri oyun yoluyla daha kolay kazanır. Örneğin; oyun sırasını bekleme, başkalarının haklarına saygı gösterme, sorumluluk alma, haklı haksız, doğru yanlış gibi değer ve kuralların öğrenilmesini destekler. Deneyimlerini geliştirip, öğrendiklerini pekiştirir. Diğer çocuk ya da çocuklarla birlikte olmanın zevkini tadarken, onlarla oyun oynamak istiyorsa, onlarla geçinmenin keşfetmesi gerektiğini kavrar. Ayrıca, oyun yolu ile yapılan etkinlikler hem el-parmak gibi küçük kasların, hem de bacak-kol gibi kasların

hareketlerindeki gelişimi desteklemektedir. Özellikle fizik gücü gerektiren oyunlar (koşma, atlama, tırmanma vb.) vücut sistemini çalıştırarak büyümeye yardımcı olmaktadır (Cirhinlioğlu, 2001).

Çocuk, yaşam için gerekli olan, davranış bilgi ve becerileri oyun içinde kendiliğinden öğrenmektedir. Bu tür oyunlarla çocuk, dokunmayı, bakmayı, görmeyi, dikkatli olmayı, hızlı ve doğru karar vermeyi ve oyun esnasında çıkarttığı anlamsız, düzensiz, belki rahatsız edici seslerle de vücut dilini kullanmayı öğrenmektedir. Diğer taraftan çocuk, bu oyunlarla mutlu olmakta, çok yönlü gelişmekte, yaşam biçiminde özverili olabilmenin yollarını daha kolay bulmaktadır (Erdal, 2003).

1. Çocuğun Gelişim Alanlarına Oyunun Etkileri

1.1. Çocuğun Fiziksel Gelişiminde Oyunun Etkileri

Oyun sırasında çocuğun bazı hareketleri sürekli olarak tekrar etmesi onun doğal olarak kas gelişimini hızlandırmaktadır. Ayrıca, koşma, atlama, sıçrama, tırmanma, sürünme gibi fiziki güç gerektiren oyunlar da çocuğun solunum, dolaşım, sindirim ve boşaltım gibi sistemlerinin düzenli çalışmasını sağlamaktadır. Bu sayede de oksijen alımı artmakta, kan dolaşımı ve dokulara besin taşınması hızlanmaktadır. Bu tür hareketli oyunlar ayrıca çocuğun çevresini tanınmasına ve keşfetmesine de olanak sağlamaktadır. Çocukların yürüme, koşma, atlama, tırmanma, kayma, inme, çıkma, fırlatma, yakalama, sıçrama, zıplama, sallanma gibi eylemlerle sürekli hareket halinde olmaları onların büyük kas gelişimini desteklemekte ve etkilemektedir. Çocukların el ve parmak kaslarının gelişimi olan küçük kasların gelişimi ise tutma, koparma, kesme, bağlama, çözme, düğümleme, yoğurma, delme, boyama, dikme, örme gibi etkinliklerin tekrarlanması oranında artmakta ve sonucunda da günlük yaşamda kullanılan birçok becerinin kazanılmasını sağlamaktadır. Çocukların oynadıkları oyunların her biri bu tür faaliyetlerin en az bir veya birkaçını içermektedir (Anılan-Girmen-Öztürk-Koçkar, 2004).

1.2. Çocuğun Sosyal Gelişiminde Oyunun Etkileri

Çocuk oyun aracılığı ile kendine güven, kendini denetleme, işbirliği yapma, doğruluk ve disiplin gibi kişisel ve toplumsal alışkanlıkları kazanmaktadır. Çocuklar oyun oynarken diğer insanlarla iletişim kurmayı, gözlem yapmayı ve yardımlaşma duygularını geliştirebilmektedir. Ayrıca başkalarına saygı gösterme, başkalarının hakkını ve kendi hakkını koruma, verilen görevleri

üstlenme, herhangi bir konuda karar verip uygulayabilme ve işbirliği sağlayabilme gibi toplumsal kuralları da öğrenmektedir (Anılan-Girmen-Öztürk-Koçkar, 2004).

Oyunda çocuklar birbirlerine model olma rolünü üstlenirler. Özellikle büyük çocuklar küçüklerin davranışlarına, olumlu ya da olumsuz tepki vererek o davranışın yerleşmesinde ya da değişmesinde etkili olmaktadır. Oyun grubu içinde kendi görüşlerini, yaşam felsefesini diğer çocuklarla karşılaştırma olanağı bulur, ayrıntılı olarak tartışır ve düzeltme şansını elde eder (Özdoğan, 1997).

2. Türk Dünyasında Çocuk Oyunları

Bir toplumun yaşattığı, paylaştığı ve geliştirdiği gelenekler o toplumun kültürünü yansıtır. Bütün Türk dünyası içinde coğrafi farklılıklarına karşın, duyma, düşünme ve bunları ifade etmede belirgin bir beraberlik vardır. Bu beraberlik yüzyıllar ötesine dayanan özdeki beraberliğin, ana kökün uzantılarının sonucudur.

Kültürel değerlerin yaşatılmasında en tabii ve etkili metot, eğlence unsurunun kullanılmasıdır. Oyun ve eğlencenin araç olarak değerlendirildiği bu ortamlarda, amaç, toplumu oluşturan üyeler tarafından gelenek ve göreneklerin canlandırılması, gösterim yoluyla yeni nesillere aktarılmasıdır.

Dünyanın her yerinde, her çağda ve kültürde çocuklar oyun oynamaktadır. Ancak nesilden nesile aktarılan bu oyunların bir kısmı olduğu gibi oynanırken bir kısmı birtakım değişmelere uğramış diğer bir kısmı ise tamamıyla unutulmuştur. Geçmişten günümüze ülkemizde olduğu gibi diğer Türk topluluklarında da bilinip oynanan oyunlar ne yazık ki her geçen gün biraz daha unutulmaktadır.

Bu çalışmamızın amacı; Ahıska Türklerindeki unutulmaya yüz tutmuş çocuk oyunlarının niteliklerini ortaya koymak ve bu oyunların eğitimsel değerini incelerken çocuğun fiziksel ve sosyal gelişiminde oyunun etkilerini değerlendirmektir.

Araştırmaya konu olan oyunlar, Türk Cumhuriyetlerinden ve Rusya'dan Türkiye'ye göç eden ve Bursa'da ikamet eden Kızhanım Ferhat (Mamayeva) (75), Zöhre Şahpaz (Şahpazova) (44), Sedriye Hampa (Pecepova) (75) isimli üç kaynak kişiyle görüşülüp derlenmiştir. Derlenen oyunlar; "Çir Çir Çirahpa", "Çih Çiharım Çardağa", "Beş Parmah" ve "Yağmur Yağdurma" oyunlarıdır.

2.1. Bulgular ve Yorumlar

2.1.1. “Çir Çir Çirahpa” Oyunu

Bu oyunda parmaklar ve eller aktif rol oynar. Oyunu oynatan kişi büyüklerden biri olur. Bu kişi, çocukları etrafında toplayarak oyunun akışını sağlar. Oyunu oynatan kişinin dışında oyunda yer alan kişi sayısı ikiden fazladır. Her biri bir diğerinin elinin derisinden tutarak bir zincir oluşturur. Bu oyun, oyuncuların zincirin koparılmasına dikkat edilerek söylenen dörtlüklerin ahengine uyarak aşağıdan yukarıya doğru sallamasıyla gerçekleşir. Sallama esnasında oyunu oynatan kişi şu tekerlemeyi okur:

Çir çir çirahpa (fitil)
Ben bilmezdim Arapça
Arap beni ohuttı
Tandur (tandır) teli tohattı
Ektim ögüt bitti sögüt
Yaprağı kıt kendi armut
Armutımı aldılar
Beni yola saldılar

Tekerleme bittiği an oyunu oynatan kişi “pırrrrr” sözüyle zinciri kopararak oyunu tamamlar. Oyunda yer alan çocukların isteği üzerine bu oyun birkaç kez tekrarlanır. Oyun tekrarlanırken tekerlemelerde ufak tefek değişiklikler yapılır.

Çir çir çirahpa
Ben bilmezdim Arapça
Arap beni ohuttı
Karga teli tohattı
Tandur degül kamüştür
On parmağım gümüştür
Gümüştümü aldılar
Beni yola saldılar
Pırrrrr

Bu oyunda oyun figürleriyle çocukların fiziki gelişimi arasındaki ilişki şu şekilde yorumlanabilir: Parmaklarla tutulması, aşağı-yukarı hareket ettirilmesi parmak-el-kol kaslarının gelişimini sağlar. Oyunun sonunda kuşun uçuşunu taklit edilmesi birçok vücut organının çalışmasına neden olmaktadır.

Bu oyunda oyun figürleriyle çocukların sosyal gelişimi arasındaki ilişki ise şu şekilde yorumlanabilir: Çocukların oyunda yer almaları, zincir oluşturmaları ve aynı anda zincirin hareket etmeleri kural bilinci ve kurallara uymayı, gruba ait olmayı, grup dinamiği ve dayanışmayı sağlar.

2.1.2. “Çih Çıharım Çardağa” Oyunu

Bu oyunda ayaklar aktif rol oynar. Çocuklar yan yana yere oturarak ayaklarını uzatır. Oyunu oynatan kişi büyüklerden biri olur. Bu kişi, çubuğu eline alır ve aşağıdaki dörtlükleri okumaya başlar:

Çih çıharım çardağa
Yem tökerim ördege
Ördek başını kaldurur
Halvaları çaldurur
Kızıl kayar dibinde
.....
.....
Kızları yığdım oynattım
Oynattığımı tuydılar
Bege haber verdiler
Begden atlı boşandı
Öğüme keklük döşendi
Keklük sene ne gerek
Allı pullı kuş gerek
Kuşu vurdum uçurttum
Yedi deniz geçürttüm
Denizin kil idi
Kapımdan geçen kim idi
Emmim oğlı Musacık
Eli ayağı kısacık
Aş verdim yiyemedi
Dombaldı kahamadı

Sözlerin bitmesiyle oynatan kişi çocuklardan birinin ayağını çubukla değdirmeye çalışır. Çubuktan sakınmak için ayak çekilir. Çubuk ayağa değdiği takdirde o oyuncu oyundan çıkar. Oyunda tek kalan oyuncu oyunun galibi olur. Oyunu oynatan kişi oyunu kazanan kişiye hediye verir. Oyun isteğe göre tekrarlanır.

Bu oyunda oyun figürleriyle çocukların fiziki gelişimi arasındaki ilişki řu şekilde yorumlanabilir: Tekerlemenin bitiminde ayakların hızlı çekilmesi diz ve ayak koordinasyonu sağlar. Ayrıca ayakları çekerken hızlı hareket edebilmek için çocuk aynı zamanda ellerden de yardım alır. Bu durumda el diz ve ayak koordinasyonu sağlanmış olur.

Bu oyunda oyun figürleriyle çocukların sosyal gelişimi arasındaki ilişki ise řu şekilde yorumlanabilir: Çocukların oyunda yer almaları, çubuğun ayağa değmemesi için sakınmaları, oyunun sonunda hediye kazanılması, kural bilinci ve kurallara uymayı, korunmayı, ödül kavramlarını öğrenmeyi sağlar.

2.1.3. “Beş Parmak” Oyunu

Bu oyun 1-3 yaş arasındaki çocuklarla oynanır. Oyun çocuğun parmaklarıyla oynanır. El, başparmaktan başlayarak serçe parmağına kadar sırayla açtırılır. Parmaklar açtırılırken parmakların adları sırasıyla bir tekerlemeyle söylenir:

Baş parmah,
Başarat parmak,
Uzun hacı,
Gözellük tacı,
Mehle pici
Toprah başan
Küçük bacı.

Bu oyundaki amaç, çocuğa parmakların adlarını öğreterek oyun havasına sokmaktır. Burada parmaklar açtırılırken parmak kaslarının gelişimi sağlanmaktadır.

2.1.4. “Yağmur Yağdırma” Oyunu

Bu oyun yağmur yağmadığı zaman çocuklar tarafından oynanır.

Köy çocukları toplanırlar ve bir süpürgeyi alarak onu süsleyerek bir insan şekline sokarlar. Sapın ortasından bir çubuk geçirerek iki kol yaparlar. Daha sonra iki kişi kollarından tutarak kapı kapı dolaşmaya başlar. Yanlarında diğer çocuklar boş torbalarla takip ederler. Bir kapıya geldiklerinde şu sözleri hep birlikte söylerler:

Kepçe hatun ne ister?
Allahtan yağmur ister.
Yağsın yağsın göl olsun,
Göl olmasa sel olsun.
Ambarları tolı tolı
Haroları bolı bolı
Hanım nene kaksana
Yağ güvecine bahsana
Bizi yola salsana

Ev sahibi önce çocukların üzerine bir tas su döker, daha sonra ambarından erzak verir. Hediyeler boş torbalara konur. Bütün köy gezilir. Toplanan hediyeler birlikte yenir.

Bu oyunda oyun figürleriyle çocukların fiziki gelişimi arasındaki ilişki şu şekilde yorumlanabilir: Çocukların insan şeklinin oluşturulmasıyla becerilerin geliştirilmesi ve fiziki açıdan kapı kapı dolaşılmasıyla yürüme, koşma, tutma, toplama gibi eylemler sağlanır. Bu da vücudun gelişimine yardımcı olur.

Bu oyunda oyun figürleriyle çocukların sosyal gelişimi arasındaki ilişki ise şu şekilde yorumlanabilir: Çocukların oyunda yer almaları, grupça hareket etmeleri, hediye kazanmaları, kural bilinci ve kurallara uymayı, gruba ait olmayı, grup dinamiği ve dayanışmayı, ödül kavramlarını öğrenmeyi sağlar.

Sonuç

Araştırmaya konu olan bu oyunların çocukların fiziki gelişimlerine; tutma, kavrama, çekme, taşıma, vücut koordinasyonu gibi etkinliklerle olumlu etkide bulunduğu görülmektedir. Çocukların doğal ortamda oynamış oldukları oyunlar, onların sosyal gelişimlerine; kural bilinci ve kurallara uyma, grup dinamiği edinme, gruba ait olma, grup kararı alma, ödül kavramlarını öğrenme gibi kavramların kazanılmasında olumlu etkide bulunduğu görülmektedir. Bundan dolayı anne-baba ve eğitimcilerin çocukların oyun oynamalarına olanak sağlamaları gerekmektedir.

Çocuk oyunları ulustan ulusa değişiklik gösterse de benzer özellikler taşımaktadırlar. Yukarıda sözü edilen Ahıska oyunları Anadolu kültürünün bir yansımasıdır. Ahıska oyunları genel olarak Türk çocuk oyunlarının bir bakıma âdet ve geleneklerin bir aynası olduğundan ve geleneksel değere sahip olduğundan dolayı bu oyunların gelecek kuşaklara aktarılması, kültürün sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynaklar

1. Anılan, H. - Girmen, P. - Öztürk, A. - Koçkar, M. T. (2004), “Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri”, OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı, Kelebek Matbaası, İstanbul.
2. Ataman, A., 1984, “Kör Çocuğun Gelişiminde Oyunun Önemi”, Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Cilt 16, Sayı 2, Ankara.
3. Cirhinlioğlu, F.G., 2001, *Çocuk Ruh Sağlığı ve Gelişimi*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
4. Dönmez-Baykoç, N., 1992, *Oyun Kitabı*, Esin Yayınevi, İstanbul.
5. Erdal, K – Erdal, G., 2003, “Çocuk Oyunlarında Yaratıcılık”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt XVII, Sayı 1, Bursa.
6. Gump, P.V. – Sutton-Smith., (Çev. Ahmet Aslan), 2005, “Çocuk Oyunlarında Ebenin Rolü”, Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi, Güz, Sayı 67, Ankara.
7. Ögüt Eker, G., (1999), “‘Küççe Düğünü’nün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi, Yaz, Sayı 42, Ankara.
8. Özdemir, N., (2005), *Türk Çocuk Oyunları I, II*, Akçağ Yayınları, Ankara.
9. Özdoğan, B., (1997), *Çocuk ve Oyun*, Anı Yayıncılık, Ankara.
10. Şimşek, E., (2003), “Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: ‘Çömçeli Gelin’”, Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi, Kış, Sayı 60, Ankara.
11. Yardımcı, M., “Batı Trakya Türkleri Halk Edebiyatı ve Türk Dünyası Folkloruna Mukayeseli Bir Bakış”, www.turkoloji.cu.edu.tr.
12. Yüksel, H.A., (1998), “Akdağmadeni Çocuk Oyunları: Aşık Oyunu”, Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi, Yaz, Sayı 38, Ankara.

The Instructional Importance of Traditional Child's Plays and Almost Forgotten Akhiska Child's Plays

Abstract

There are many ways to communicate with children and to share their world. Play is the way, which gives the most natural, common and healthiest results. In general terms, play is defined as “ a part of the real life which does or does not have a certain purpose, has or do not have rules, to which the children participate voluntarily and fondly, which is based on physical, cognitive, language, emotional and social development of the children; and the most effective learning process for the children.”

Play helps the children to get to know themselves and to notice their characteristics which distinct them from other people. Especially make-believe plays, imagination and imitative plays and plays of dramatizing various occupations make considerable developmental contributions to the children. During the play, children learn to communicate with other people, to share, cooperate, help and to solve the problems together. Social rules and ethical values are more easily acquired by the children through plays.

The children learn behaviors, knowledge and skills which are necessary for life by themselves in the plays. In these kinds of plays, children learn to touch, look, see, to be cautious, to take rapid and accurate decisions and during the play, with the meaningless, improper and maybe irritating sounds, the children also learn how to use their body language. On the other hand, the children feel happy, develop multi-directionally and find the ways of being self-sacrificing in their life style more easily with these plays.

Children play games in all over the world, in every era and every culture. However, while some part of these plays, which were transferred from generation to generation are played in the same way, some other underwent some changes and some others were completely forgotten. Like in our country, the plays known and played in other Turkish societies are, unfortunately, being forgotten day by day.

The purpose of this study is to determine the characteristics of the plays which tend to be forgotten in Ahıska Turks and while investigating the educational value of these plays, to assess the effects of the play in physical and social development of children.

The plays which were analyzed in the study were compiled by interviews with three persons who were called Kızhanım Ferhat (Mamayeva) (75), Zöhre Şahpaz (Şahpazova) (44), Sedriye Hampa (Pecepova) (75), who migrated to Turkey from Turkish Republics and Russia to Turkey and who reside in Bursa province. The compiled plays are “Çir Çir Çirahpa”, “Çih Çiharım Çardağa”, “Beş Parmah” and “Yağmur Yağdurma” plays.

It was observed that, these plays which were analyzed in the study have positive effects on the physical development of children with the activities such as holding, grabbing, pulling, carrying and body coordination. It was observed that the plays which children play in natural environment have a positive effect on their social development and acquisition of the concepts such as rule awareness and obeying the rules, adopting group dynamic, belonging to a group, making group decision, and learning group concepts. As a result, the parents and educators should enable the children to play.

Ahıska plays mentioned in this paper are a reflection of Anatolian culture. Since Ahıska plays are the mirror of Turkish children’s plays and, in a sense, of the traditions and customs, and since these plays have a traditional value, the transfer of these plays to the coming generations is of great importance for the continuity of the culture.